

Iako sa predlogom teksta seta medijskih zakona nisu bili upoznati čak ni članovi radnih grupa koji su ih na početku pisali, iako je skupštinska procedura obavljena po hitnom postupku, iako je prihvaćen mali broj amandmana, svi glavni akteri na medijskoj sceni podržali su dugo očekivano usvajanje Zakona o javnom informisanju i medijima, Zakona o elektronskim medijima i Zakona o javnim servisima

Posle višegodišnjeg kašnjenja, set medijskih zakona čije je usvajanje bilo predviđeno Medijskom strategijom, konačno je usvojen na sednici Narodne skupštine 2. avgusta. Slagali bismo kad bismo rekli da je ta procedura obavljena u potpunom skladu s demokratskim načelima, ali je konačni rezultat ipak prihvatljiv: iako je prihvaćen mali procenat amandmana na Zakon o javnom informisanju i medijima, Zakon o elektronskim medijima i Zakon o javnim servisima, nije bilo mnogo nezadovoljnih.

Naravno, sve to ne znači da su ovi zakoni idealni, da u potpunosti odgovaraju potrebama srpske medijske scene i da u njihovom sprovođenju neće biti većih problema. Naprotiv. Nekoliko velikih nedostataka već je sada vidljivo i svakom ko iole poznaje ovdašnje prilike jasno je da će oni imati dalekosežne posledice.

U CENTRU PAŽNJE

Jedan od najvažnijih noviteta koje propisuje Zakon o javnom informisanju jeste obaveza povlačenja države iz vlasništva u medijima i njihova privatizacija do 1. jula 2015. Prema do sada poznatim podacima, u pitanju je 81 medij, odnosno šest do sedam odsto od ukupno 1320 registrovanih medija. Ukoliko niko ne bude zainteresovan za kupovinu, kapital medija u javnom vlasništvu biće privatizovan prenosom kapitala na zaposlene, bez ikakve naknade. Iako su se mnogi – pre svega mediji u vlasništvu ili delimičnom vlasništvu lokalnih

samouprava – bunili protiv ovakvog rešenja, neophodnost njegovog uvođenja vrlo je očigledna svakom ko prati izveštavanje onih koji su finansijski zavisni od lokalne ili ma koje druge vlasti. Jedan od najglasnijih u protestima, bio je – recimo – beogradski Studio B, koji je obavezu privatizacije označavao kao svoj kraj, nazivao je “burazerskom privatizacijom”, itd. Odmah po promeni gradske vlasti, isti taj Studio B naprasno je učutao na tu temu, u svoje informativne emisije naprasno ubacio izveštaje o delatnostima Aleksandra Vučića i republičke vlade, naprasno zaboravio svoju ulogu gradskog medija.

Što se tiče Zakona o javnim medijskim servisima, najvažnija stavka jeste ukidanje pretplate i uvođenje takse kao modela finansiranja Radio-televizije Srbije i Radio-televizije Vojvodine. Ovo rešenje vrlo je zanimljivo i takoreći solomonsko, pošto Aleksandru Vučiću omogućava da svoje obećanje o ukidanju pretplate istovremeno i ispuni i ne ispuni. Uvek na strani sirotinje raje, Vučić je – bez ikakvih konsultacija sa članovima radne grupe za pisanje zakona – u maju 2013. izjavio da će “televizijska pretplata, kao što sam i obećao građanima Srbije, biti ukinuta”. Raja ga je, sasvim očekivano, poslušala i poverovala mu. Dok je 2007. kroz pretplatu naplaćeno više od 57 miliona evra, a u 2012. taj iznos umanjen za dva deset miliona, u prvoj polovini 2013. prosečna naplativost dodatno je pala na oko 15-16 odsto. Vučić je, dakle, javni servis koštao miliona. Istovremeno, otvorio je

vrata budžetskom finansiranju – rešenju kojem se medijski nepismena kuka i motika silno obradovala, a koje u prevodu znači direktan uticaj aktuelne vlasti (koja god ona bila) na uređivačku politiku, izbor kadrova i ponašanje medija koji bi trebalo da budu u službi svih. No, pošto su se tome protivili i Brisel, i domaća stručna javnost, izmišljena je taksa – nešto što je zapravo pretplata, a što se ne zove tako. Do početka 2016. godine, javni servisi i dalje će se izdržavati sredstvima iz budžeta, a posle toga svi građani i pravna lica koja imaju strujomer, biće obavezni da plaćaju taksu koja ne može biti skuplja od 500 dinara. Osim toga, ove medijske kuće moći će da se finansiraju komercijalnim putem (reklamama), kao i (u određenim, precizno navedenim situacijama) iz budžeta.

Transparentnost

Nakon toga, bilo je potrebno svega nedelju dana da kapitalni zakoni iz oblasti informisanja pređu put od usvajanja u Vladi do usvajanja u Narodnoj skupštini. Tu situaciju komentarisali su čak i predstavnici Evropske federacije novinara, saopštavajući da u procesu donošenja zakona nije bilo "odgovarajuće rasprave i transparentnosti".

Iako je privukao najmanje pažnje, Zakon o elektronskim medijima takođe donosi izuzetno važna rešenja: pre svega, obavezu konačnog i potpunog sprovođenja procesa digitalizacije do 17. juna 2015. Ovim zakonom, Republička radio-difuzna agencija transformiše se u Regulatorno telo za elektronske medije, koje će uglavnom imati iste nadležnosti kao i RRA – dodeljivaće i oduzimati dozvole za emitovanje programa, propisivaće pravila rada, kontrolisati i izricati kazne medijima, sprečavati nedozvoljeno medijsko objedinjavanje (koncentraciju vlasništva). Najviše pažnje poslanika i stručne javnosti ovde je ipak privukla teoretska mogućnost da članovi Saveta regulatornog tela budu unedogled birani na svoje pozicije – Predlog zakona, naime, predviđao je da posle pet godina mandata ponovo budu izabrani, ali ne i koliko puta taj reizbor može da se dogodi. Zahvaljujući prihvaćenom amandmanu poslanika NDS-a, na kraju je precizirano da član Saveta Regulatora može biti reizabran samo jednom.

Zahvaljujući Zakonu o javnom informisanju, u Srbiji bi ubuduće trebalo da se zna ne samo koliko uopšte imamo medija, već i ko je njihov pravi vlasnik. Svi mediji, naime, biće u obavezi da se upišu u Registar medija, gde će, pored uobičajenih podataka o firmi, biti i neke dodatne stavke: detalji o pravnim ili fizičkim licima koja neposredno ili posredno imaju više od pet odsto udela u osnivačkom kapitalu izdavača, podaci o licima koja su s njima povezana, podaci o drugim izdavačima u kojima oni imaju više od pet odsto udela u osnivačkom kapitalu; podaci o iznosima državne pomoći koju je određeni medij dobio, kao i podaci o iznosu novčanih sredstava dobijenih od organa javne vlasti.

Zakoni po hitnom postupku

Badava što su i zaštitnik građana Saša Janković i brojne nevladine organizacije upozorili i protestirali protiv prakse donošenja zakona po hitnom postupku, Skupština Srbije se ne obazire na to, već nastavlja slijepo slijediti zahtjeve Vlade Srbije.

Od aprila 2014. godine parlament je do danas donio gotovo 50 zakona i izmjena zakona (među kojima su i procesni) – samo jedan je bio u redovnoj proceduri – po hitnom postupku. Time parlamentarna većina narušava i Ustav i vlastiti Poslovnik, koji jasno kaže da se po hitnom postupku može donijeti zakon kojim se uređuju pitanja i odnosi nastali uslijed okolnosti koje se nisu mogle predvidjeti, a nedonošenje zakona po hitnom postupku moglo bi prouzročiti štetne posljedice po život i zdravlje ljudi, sigurnost zemlje i rad organa i organizacija, kao i radi ispunjenja međunarodnih obaveza i usklađivanja propisa s propisima Evropske unije.

Ništa od svega toga nije bilo posrijedi, inače bi se po hitnom postupku odmah donio zakonski osnov za pomoć poplavljenima, a to je vladajućima bilo manje važno od toga da izmijeni radni, penzijski i privatizacijski zakon, sve ne bi li od Svjetske banke iskamčili još neki kredit.

Osim hitnog postupka, tu je i odsustvo javne rasprave: ne vrijede tu izlike da se o setu medijskih zakona raspravlja već godinama, kao što javna rasprava nije niti to što je neki zakonski prijedlog bio neko vrijeme na sajtu nekog ministarstva. Tu je riječ o tome da vladajući – i Vlada i Skupština – direktno rade protiv vlastitih građana. Naime, teško da i profesionalci (suci, advokati...) mogu "pohvatati" stalne i silne izmjene zakona, a kamoli vlasnici firmi i građani koje – po onoj latinskoj "nepoznavanje prava škodi" – nimalo od bilo koje odgovornosti ne spašava to što ne čitaju "Službeni glasnik" i ne bave se silnim propisima koji se na njih odnose.

Advokat (i pravi dr) Slobodan Beljanski, u svojoj knjizi *Pravo i iluzija* (xx vek, 1999) u eseju "Pravo i strah" kaže: "Pravo je utočište pred strahom od samovolje, proizvoljnosti i nasilja. Ali pravo i samo uzrokuje strah, bilo tako što u sebe ugrađenom silom preti ili je primenjuje, bilo tako što mistifikuje vlastiti autoritet ili autoritet svojih tvoraca i izvršilaca." I ovo: "Čini se da je moguće uspešno i dugo vladati i pomoću (ili baš pomoću) kontradiktornih, besmislenih ili krajnje represivnih zakona, pod uslovom da se u pravilnim razmacima i pažljivim doziranjem proizvodi katatonički efekat bojazni od prestupa i učvršćuje uverenje o neslućenoj rasprostranjenosti delanja koje već jeste prestup, ili to u svakom trenutku može postati."

Tu autor fusnotom upućuje, "o postizanju povinovanja 'uživljavanjem', 'nadahnućem', 'ubeđivanjem', 'tupim navikavanjem', ali i strahom, i o vezi između straha i pravne apatije", na – Maksa Vebera, inače omiljenog premijerovog autora, i knjigu *Privreda i društvo* (Beograd, 1976).

Beljanski zaključuje: "Strah pravu može biti sadržaj i cilj samo ako je pravo proizvoljno sredstvo politike, koja sa svojim adresatima ne računa kao sa dostojnim i razboritim činionicima recepcije."

Građani se sigurno u ovome prepoznaju, ona glasačka skupštinska mašinerija očito ne.

Niti ih zanima Veber!

TATJANA TAGIROV

ostalih, i one koji stoje iza "Kurira" i "Blica". Imajući u vidu razmere dugotrajne krize na medijskoj sceni, Asocijacija smatra suvišnim uspostavljanje zakonskog praga za objedinjavanje štampanih medija, jer je ukрупnjavanje ključno za njihov opstanak i razvoj", saopštili su, dajući ipak podršku setu medijskih zakona.

No, vratimo se Registru. Udruženje novinara Srbije predložilo je amandman kojim bi se obaveza medija da prijavljuju državnu pomoć, proširila i na pomoć evropskih i drugih država. Ovaj predlog nisu podržali ni Nezavisno udruženje novinara Srbije, a ni Asocijacija medija koja je navela da ne razume svrhu takve odredbe "sve dok takva obaveza ne postoji za državu, kompanije u drugim oblastima i ostale aktere na javnoj, društvenoj i poslovnoj sceni". S druge strane, Ljiljana Smajlović, predsednica UNS-a i glavna urednica "Politike", u tom je listu navela da bi bilo "veoma korisno i zanimljivo" da ovi podaci budu poznati: "Da vidimo o kolikim se novcima tu radi, ali i da se uverimo postoji li korelacija između uređivačkih politika tih medija i interesa njihovih finansijera. Valjda više niko ne osporava činjenicu da obično postoji neka veza između rada i onog ko ga plaća? U čemu je zapravo razlika između Tanjuga, Bete i Foneta? 'Politike' i 'Danasa'? Kakvu ulogu u tome igra poreklo novca? Zar čitaoci to nemaju pravo da znaju?"

Vešto obrazloženo, ovo objašnjenje zaista zvuči logično. Ipak, za budućnost i inače neveselu sudbinu mnogih ovdašnjih medija, prava je sreća što UNS-ov amandman nije prihvaćen. Da jeste, vrlo je verovatno (zapravo, skoro sigurno) da bi svako nesaglasje s Aleksandrom Vučićem ili bilo kojim sličnim vladarom koji će doći posle njega, značilo javnu odmazdu u vidu listanja registra i prozivki da iza ove ili one kritike stoji ovaj ili onaj finansijer. Teoretski, Smajlovićeva je potpuno u pravu i čitaoci zaista imaju pravo da znaju ko pomaže medij koji čitaju, gledaju ili slušaju. Praktično, međutim, amandman njenog udruženja osudio bi mnoge medije na svakodnevni linč i uce- ne onih koji nekako uvek zaboravljaju da mediji ne bi ni tražili pomoć sa strane kad bi mogli da opstanu u ovakvim ekonomsko-političkim uslovima.

UCENJIVAČKI POTENCIJAL

Među amandmanima Udruženja novinara Srbije našao se još jedan za koji takođe nije bilo sluha, a koji bi dugoročno garantovao opstanak lokalnim medijima. Zakon o javnom informisanju predviđa prelazak sa direktnog budžetskog finansiranja pojedinih medija na sistem projektnog, odnosno konkursnog sufinansiranja za sve medije i izdavače upisane u Registar medija, za nezavisne produkcije, udruženja građana, subjekte koji nisu osnivači medija. Kako će to biti realizovano? Prema planu, u budžetima Republike, Pokrajine i lokalnih samouprava deo sredstava biće usmeren u oblast javnog informisanja, a ta će se sredstva raspoređivati raspisivanjem javnih konkursa i pojedinačnih davanja (uz obavezno poštovanje principa nediskriminacije, pravila o dodeli državne pomoći i zaštiti konkurencije). Pritom, sredstva namenjena za pojedinačna davanja ograničena su na pet odsto ukupno opredeljenih sredstava za oblast javnog informisanja, dok iznos pojedinačnog davanja ne može biti veći od 20 odsto iznosa koji je propisan "za javne nabavke male vrednosti".

UNS-ov amandman bio je dopuna ovih odredbi, kojom bi se propisivala obaveza da opštine i gradovi za finansiranje javnog interesa u oblasti informisanja obezbede najmanje dva procenta ukupnog budžeta. Za gradove veće od 300.000 stanovnika, taj procenat – kako je predložio UNS – ne bi smeo da bude manji od jedan odsto. Obrazlažući svoj predlog, ovo udruženje navelo je da "ukoliko ne bude propisan minimalan iznos, preti opasnost da izlazak države iz medija izazove opšti pomor lokalnih medija od kojih bitno zavisi informisanje građana Srbije". Na stav Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu da bi propisivanje iznosa u budžetu lokalnih samouprava zadiralo u njihova ustavna prava, UNS je odgovorio tezom da je i "Zakonom o finansiranju političkih aktivnost predviđeno finansiranje političkih stranaka iz budžeta u tačno propisanom iznosu". Konačno, za sve kojima još nije bilo jasno o čemu je reč, UNS je na svima razumljiv jezik preveo i nejasne zakonske odredbe i svoju praksu sa terena – navodeći da bi usvajanjem njihovog amandmana bilo izbegnuto "odumiranje lokalnog

NIJE ŠIJA NEGO VRAT: Taksa umesto pretplate

informisanja", naveli su da će u suprotnom lokalne vlasti u rukama imati "jak ucenjivački potencijal".

Svakom ko ima bilo kakvu predstavu i iskustvo u vezi s lokalnim vlastima, jasno je da će ovakav scenario sigurno doživeti sve kolege osuđene na finansijsku pomoć gradskih moćnika i vladara iz senke. Čim im se ne bude dopalo kako o njima izveštavaju lokalne novine, televizija ili radio, oni će vezati kesu i reći da para jednostavno – nema. Čak i da nije tako, čak i da praksa ovih i inače napaćenih malih medija nije takva kakva je, zaista je neverovatno da zakonodavac nije predvideo minimum sredstava koja su im namenjena, tako ih osuđujući na nečiju "milost" ili nemilost: "Kupiće ti mama čokoladu, ali samo ako budeš dobar."

CENZURA SMISLA

Osim kapitalnim i za opstanak bitnim aspektima funkcionisanja medija, novi zakoni bave se i "detaljima" koji su na prvi pogled manje važni, ali koji isto tako utiču na nezavisnost i profesionalizam novinara i urednika, pa samim tim i na način izveštavanja medija. Tu je, recimo, član 49. Zakona o javnom informisanju, za koji će verovatno biti jako zainteresovano rukovodstvo "Večernjih novosti", čiji je šef deska smenjen nakon što je "lanuo" nešto što nije trebalo: "Novinaru ne može prestati radni odnos, umanjiti se ugovorena zarada ili ugovorena naknada za rad, niti se na drugi način staviti u nepovoljniji položaj zbog toga što je u javnom glasilu objavio istinitu tvrdnju ili izneo mišljenje, kao ni zbog toga što je svoje mišljenje izneo van medija kao lični stav." Zakon takođe štiti pravo novinara da odbije izvršenje naloga kojim se krše pravna pravila i etika novinarske profesije, kao i pravo na autentičnost njegovih priloga: prilog čiji je smisao izmenjen

tokom uređivačkog postupka, ubuduće neće smeti da se objavi pod imenom novinara bez njegovog pristanka.

S druge strane, ne štite se samo novinari. Prvi put, skreće se pažnja i na žrtve nasilja o kojima se piše, pa se jasno nalaže: "Prikazom ili opisom scene nasilja u mediju ili medijskom sadržaju ne sme se povrediti dostojanstvo žrtve nasilja." Uređeno je, osim toga, objavljivanje informacija iz privatnog života i ličnih zapisa. Takvi sadržaji u medijima i dalje podležu strogim pravilima, ali sada je predviđeno da postoje okolnosti u kojima se mogu koristiti i bez pristanka osobe na koju se odnose.

Ono što se u setu medijskih zakona – srećom – ipak nije našlo, istovremeno je nešto što bi ih učinilo jedinstvenim u svetu. U pitanju je amandman NDS-a kojim je bilo predviđeno da u tekst zakona uđe pojam autocenzure. Po rečima predlagača, "autocenzura je danas veći problem od cenzure", što je poslanica Branka Karavidić dodatno i objasnila: "Ne mislim da će ova reč bitno uticati, ali bar će država, odnosno Vlada, prihvatiti da postoji autocenzura. I dalje mislim da je disciplinovanje novinara navelo mnoge da primene autocenzuru kao vid zaštite." Prilično besmislen predlog bio je šlagvort za krajnje budalastu raspravu o cenzuri i autocenzuri, tokom koje su poslanici iskazali začuđujuće nepoznavanje prirode i potreba medija. No, upravo zahvaljujući tom celodnevnom skupštinskom cirkusu, čak i oni koji u startu nisu bili najzadovoljniji predlozima zakona, na kraju su ipak s olakšanjem odahnuili.

Da su se o originalnom tekstu pitali oni koji su tog dana nastupali u zdanju parlamenta, sigurno je da bi zakoni bili daleko grđi nego što jesu. Ukratko, dobro smo prošli. Ovaj put.

TAMARA SKROZZA